

Iz terminološke prakse Europske unije: *rudarenje podataka, jagma za zemljištem i kokoši na kraju proizvodnje*

Prevođenje zakonodavstva EU-a poželjna je tema pogotovo u profesionalnim, specijaliziranim krugovima kakvi su i hrvatska zajednica znanstvenih i tehničkih prevoditelja, akademska zajednica koja se bavi teorijama i tehnikama prevođenja, nazivoslovljem i jezičnim savjetništvom te nacionalni stručnjaci (u tijelima javne vlasti) kojima su ti prijevodi ponajprije usmjereni. Iako se široj javnosti može učiniti apstraktnim, zakonodavstvo EU-a na mnoge načine ulazi u naš život, pa i mijenjajući ga; spomenimo, primjerice, činjenicu da na području Unije možemo telefonirati i pristupati internetu pod istim uvjetima i s jednakom naknadom u inozemstvu ili kod kuće jer je to uređeno europskom *Uredbom o roamingu*, koja nam, u proširenome izdanju, te jednake uvjete jamči do 2032. A i ulazak u *šengensko područje* znači put Europom bez granica. Podsjetimo se nakratko jezičnoga puta u EU – s ulaskom Hrvatske u EU (2013.) završio je temeljni posao pripreme hrvatskoga jezika i nazivlja za EU (među ostalim: prijevod pravne stečevine (fr. *aquis*), *Hrvatski jezik na putu u EU*, smjernice za bazu Eurovoc i zasebno rad na dijelu strukovnoga nazivlja), ali se otad malo znade o dosezima, potrebama, razvoju, pa i pozicioniranju hrvatskoga jezika u Europskoj uniji (nedostajale su informacije iznutra). Ujedno, te potrebe danas (na izmaku prvoga desetljeća od ulaska u EU) nadrastaju mnoge izvore zadane početkom 2000. do srpnja 2013., ali i kasnije izvore, posebice one mrežno (tj. lako) dostupne. Kako vrijeme odmiče, sad se već može i sažeti prvih deset godina hrvatskoga jezika u Europskoj uniji. Tako je 2015. počelo sustavno uvođenje standarda za jezični i terminološki rad u Službi za hrvatski jezik Glavne uprave za pismeno prevođenje Europske komisije, institucije u kojoj se na godišnjoj razini obrađuje ne manje od 70 posto ukupnoga nazivlja povezanoga sa zakonodavstvom, a koja je tim radom povezana i usklađuje se s drugim institucijama i tijelima EU-a: Vijećem EU-a, Europskim parlamentom, Sudom Europske unije, Europskim revizorskim sudom, Europskim gospodarskim i socijalnim odborom i Odborom regija, Europskom središnjom bankom i Prevoditeljskim centrom za tijela Europske unije, što znači i razmjenu dobre prevoditeljske i terminološke prakse u široj međuinstitucijskoj zajednici.

* Saša Cimeša od 2015. glavni je terminolog u Službi za hrvatski jezik Glavne uprave za pismeno prevođenje u Europskoj komisiji u Bruxellesu. Dvadesetogodišnje prevoditeljsko i terminološko iskustvo stjecao je i u MVEP-u, od 2003., odnosno tada Ministarstvu europskih integracija. U intenzivnome terminološkom radu, posebice tijekom prijevoda pravne stečevine EU-a, surađuje s nacionalnim stručnjacima iz hrvatske državne uprave, a od 2007. do 2010. i u stvaranju i upravljanju terminološkom bazom *Euroterm*. U Europskoj komisiji vodi i vanjske projekte obrade nazivlja sa stručnjacima iz državne uprave i akademske zajednice u Hrvatskoj.

To se nazivlje putem zakonodavstva preuzima i u Hrvatskoj. Tako ondje ne nastaju samo koncepti u terminološkome značenju, nego se razvijaju i različiti modeli jezika (npr. *citizen's language* ili jezik građana) te se proširuju kompetencije tradicionalnih (usmenih i pismenih) prevoditelja, ali i potrebe kojima bi jezik trebao udovoljiti.

S obzirom na nazivlje, riječ je o brzorastućemu nazivlju koje nastaje u EU-u većinom u kontekstu administrativnoga stila te njegova pravnoga podstila (pravnoga jezika), a koje se isto tako brzo ugrađuje u hrvatsko zakonodavstvo te posredno širi i mrežno (u institucijama EU-a, primjerice u objavama za medije, na mrežnim stranicama i sl., ali i u Hrvatskoj, primjerice prenošenjem u medijima te na mrežnim stranicama tijela državne uprave) te tako utječe i na mnoga (neadministrativna) područja. Ovjereni nazivi ulaze u različite interne baze jezičnih služba – tematske tablice ili glosare koji se zatim formatiraju za uporabu u prevoditeljskome alatu Studiju – te u (za središnje usmjeren terminološki rad) najvažniju (ujedno i najveću) višejezičnu terminološku bazu Europske unije – IATE: *Interactive Terminology for Europe* (www.iate.europa.eu), koja obuhvaća nazive iz svih zakonodavnih područja i na svim službenim jezicima EU-a te na latinskome. No svaka teorija mora biti oprimjerena praksom, u ovome slučaju konkretnije nazivima nastalima u prijevodnome kontekstu. Najprije, o strukturi terminološkoga rada u Europskoj uniji i nekim konkretnim nazivima već smo i pisali (članak Cimeša, S.; Miloš, I. 2019. Hrvatski jezik u Europskoj uniji – pet godina od ulaska. *Hrvatski jezik*. 6/1.). No prijevodnih dvojba u obradi naziva u dokumentima EU-a ima mnogo, pa ćemo spomenuti samo neke, prema našem mišljenju najslikovitije. Jedan je od najsvježijih takvih primjera usklađivanje prijevoda za *spent hen* (engl.), koji je kad se pojavio, glasilo *potrošena kokoš* (kokoš nesilica pri kraju sposobnosti nesenja jaja). U tome je primjeru zamka doslovnoga prevođenja bila preočita, pa se brzo odustalo od *potrošenih kokoši*, novi se naziv trenutačno usklađuje sa stručnjacima u Ministarstvu poljoprivrede i usmjeren je na bolji odraz pojma, bliži definiciji i prijevodu tipa *kokoš nakon proizvodnoga vijeka* ili *kokoš nesilica na kraju proizvodnje*. No kojiput je i upravo obratno, pa se danas nazivi poput *money laundering* smatraju udomaćenima jer je doslovan prijevod *pranje novca* najbolje odrazio bit toga pojma usmjerenu na određene radnje povezane s preoblikom nezakonito stečenoga novca u zakonitu imovinu (kao što se pranjem skida prljavština i predmet je ponovno spreman za uporabu). Zanimljivo je bilo uskladiti i naziv *land grabbing* (engl.) jer *prisvajanje* ili *prigrabljivanje zemljišta* nije zapravo udovoljavalo pravnomu kontekstu zakonitoga okrupnjivanja kapitala povoljnom kupnjom više povezanih zemljišta iako se u moralnome smislu moglo govoriti o grabljenju zemljišta, pa prihvaćen naziv danas glasi: *jagma za zemljištem*. Uz bok tim nazivima našao se i engl. *data mining*, koji se početno prevodio kao *dubinska analiza podataka*, većinom pod utjecajem izvora s Instituta *Ruđer Bošković* ili Fakulteta elektronike i računarstva. Ubrzo se pokazalo da se u kontekstu EU-a taj naziv pojavljuje u mnogo širem značenju. Riječ je o složenu postupku koji uključuje problemsku, podatkovnu i metodološku fazu rada, a analiza je, iako važan, ipak samo dio postupka, pa je zajednički dogovor prevoditelja i terminologa – *rudarenje podataka*.

Primjerenim nam se čini spomenuti i rodno osviješten jezik te odnos prema jezicima u Europskoj uniji. Najprije, istaknuli bismo da je i sama jezična politika usmjerena na ravnopravnost, pa nema glavnoga (glavnih) jezika ili važnoga/najvažnijega jezika. Svi službeni jezici u Europskoj uniji imaju jednak status, pa se tako i navode, a razlikuje se *source language* (ishodišni jezik ili jezik izvora) i *target language* (ciljni jezik ili jezik prijevoda). Također, u svim se dokumentima, kad to njihov sadržaj nalaže, ugrađuje poštovanje rodne ravnopravnosti (engl. *gender equality*). Od prevoditelja se i terminologa svojedobno tražilo u sklopu prijevoda europskih vještina, kompetencija, kvalifikacija i zanimanja da se uvijek u oboma rodovima označe sva zanimanja, a oznaka m/ž uz jedan (prešutno je to većinom muški) rod nije bila prihvatljiva, osim u slučaju nepostojanja mocijskoga parnjaka (*medij / spiritistički medij, kupac / osobni kupac*), pri čemu se naziv obvezatno navodio i u stupcu za muški rod i u stupcu za ženski rod. Tako je zanimanje *dadilja* izazvalo pozornost terminologa drugih jezičnih služba, koji su u nevjerici slušali naše objašnjenje kako u hrvatskome jeziku nije predviđeno, tako ni zabilježeno (jer bi to bila umjetna jezična tvorba) navedeno zanimanje u muškome rodu. Nije bila dovoljna ni oznaka sufiksom (npr. *kuhar/-ica*) jer se smatralo da se i time određuje muški rod kao primarni, odnosno potiče nejednakost. Usto, prevoditelji i terminolozi tom su prigodom dobili zadatak zasebno označiti i neprihvatljive nazive tipa '*glučara (tradicionalno)*' – ako bi ih potvrdili u izvorima kojima su se služili pri prijevodu. Poštuje se i socijalna ravnopravnost, pa se pri prevođenju klasifikacija djelatnosti kao nepoželjne označilo prijevode poput *briga za sljepce* (umjesto briga za slabovidne osobe) ili *briga za hendikepirane* (briga za osobe s invaliditetom). U današnjim okvirima o hrvatskome jeziku u Europskoj uniji trebalo bi češće pisati. Tek je u začetku i istoimenu projekt u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje, u sklopu kojega se zakonodavni kontekst proučava kao višejezični i višekulturni izazov u kojemu uz nazive nastaju i različiti modeli jezika (uz već spomenuti *jezik građana*, tu su i *jasan jezik* i *jasnije izražavanje* (engl. *clear language, plain language*), *rodno osviješten jezik*, *korektna uporaba jezika*, *korektan odnos prema jeziku/jezicima* i drugo. Uskoro privodimo kraju prvih deset godina hrvatskoga jezika u Europskoj uniji i vrijeme je za inventuru, no i to je svakako tema za sebe.